

ESTE JUSTIȚIE PREDICTIVĂ VIITORUL JUSTIȚIEI?¹ IS PREDICTIVE JUSTICE THE FUTURE OF JUSTICE?

Elena ARAMĂ

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID ID: 0000-0002-6406-3743

Email: aramaelena@gmail.com

CZU: 340.1.04:004.8

DOI: <https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.01>

Rezumat: Majoritatea autorilor care s-au preocupat de subiectul justiției predictive consideră că problemele trebuie discutate suplimentar. Este vorba de o adevărată revoluție cognitivă, care poate schimba unghiul de vedere sub care este percepută astăzi justiția, inclusiv dreptul, ca intermediar între lumea faptelor și a valorilor. Legătura dintre drept și morală contrazice opinia despre un drept axiologic neutru, căci ea stă la baza democrației și a statului de drept. În acest domeniu merită luarea în considerare a precauției datorate noutății acestui fenomen, care are avantajele și dezavantajele sale, la moment îngrijorări serioase provoacă riscurile asociate introducerii justiției predictive, riscuri morale, tehnice, societale.

Cuvinte-cheie: inteligența artificială, justiție predictivă, etică, riscuri, act de justiție, uniformizare.

Abstract: Most of the authors who have dealt with the subject of predictive justice believe that the problems should be discussed further. It is a really cognitive revolution, which can change the angle of view under which justice is perceived today, including law, as an intermediary between the world of facts and values. The connection between law and morality contradicts the view of an axiologically neutral law, as it is the basis of democracy and the rule of law. In this area it is worth considering the caution due to the novelty phenomenon, which has its advantages and disadvantages. At the moment serious concerns cause the risks with the introduction of predictive justice: moral, technical, societal risks.

Keywords: artificial intelligence, predictive justice, ethics, risks, act of justice, uniformity.

¹ Articolul a fost elaborat în cadrul subprogramului de cercetare Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor, realizat în LCȘ „Drept Public Comparat și E-guvernare”, ISCJS, USM.

Introducere

Tehnologiile digitale ne-au invadat viața cotidiană și se dezvoltă la scară mare. În legătură cu avansarea vertiginoasă a tehnologiilor informaționale tot mai multe domenii de activitate încearcă să țină pasul cu ele și să extragă cât mai multe avantaje din această situație. Domeniul juridic nu este o excepție, în cadrul lui a apărut conceptul de justiție predictivă ori previzibilă. Ce reprezintă această noțiune? Unii autori au considerat că rădăcinile acestui concept se regăsesc încă în jurisprudența americană, dând trimitere la judecătorul american Oliver Wendell Holmes (1841-1935), care spunea că justiția este ceea ce vor decide instanțele judecătorești.

Justiția predictivă pare să satisfacă vechea ambiție a dreptului: de a face relațiile sociale stabile și previzibile. Actualmente justiția predictivă (previzibilă) este percepută a fi ansamblul instrumentelor dezvoltate de Inteligența Artificială (AI în abrevierea acceptată internațional) prin analiza unor mari mase de date de justiție și care își propun, în special dintr-un calcul al probabilităților, să prezică rezultatul final al unei dispute. Profesorul L. Cadiet în 2018, la solicitarea ministrului francez de justiție de atunci, a dirijat studiul problemelor legate de implementarea datelor deschise. Ca rezultat a fost alcătuit Raportul Cadiet, ulterior publicat [1]. Și definiția enunțată anterior îi aparține Raportului Cadiet.

Idei și discuții

Justiția previzibilă provoacă ideea de justiție, menționează autorul Antoine Garapon, și va duce la o revoluție cognitivă, va merge până acolo că va modifica definiția sau, cel puțin, percepția dreptului și a justiției [2]. Analiza câtorva milioane de decizii într-o secundă nu face totuși să prezică decizia unui judecător, ci doar elaborează o analiză statistică pe baza unui număr de decizii similare și deci, anticipează unele riscuri implicate.

Discuțiile vizând justiția predictivă au fost purtate și continuă pe paginile mai multor reviste științifice. În 2018 în Arhivele filosofiei dreptului au fost publicate mai multe materiale ce aveau tangență cu justiția predictivă [3]. În acest caz s-ar putea pune întrebarea: de ce Filosofia dreptului se interesează de justiția predictivă, în general, pentru ce este necesară filosofia dreptului în era AI? La această întrebare s-ar putea răspunde că filosofia dreptului îl face pe jurist să reflecteze mai profund asupra științei dreptului și asupra însăși naturii dreptului. Filosofia dreptului ameliorează cunoașterea dreptului, înțelegerea lui și orientează practica, contribuie la formarea unei viziuni interdisciplinare, la adaptabilitate la circumstanțe noi, rezultând o viziune pluralistă și axiologic deschisă, care propune conservarea capacității de a pune în-

trebări, depășirea unei tehnici înguste. Filosofia dreptului poate ajuta la clarificarea conceptelor, acoperirea lacunelor, deducerea unor principii noi, înțelegerea filosofică a drepturilor omului pentru a le putea aplica, a facilita interacțiunea cu economia și etica, a ameliora dogmatica juridică. Putem oare spune că nu este necesar să înmagazinezi cunoștințe, pe care mașina mai repede ți le oferă, dar mai important este să reflectezi asupra soluțiilor propuse, verificând dacă sunt ele juste? AI încă nu are intuiție ceea ce e foarte important.

Pentru a analiza ideile expuse în cadrul Arhivelor filosofiei dreptului trebuie să amintim că încă G. Radbruch accentua că dreptul, ca orice creație umană, nu poate fi explicat decât prin scopul său - valoare pe care este destinat s-o realizeze. Dreptul este un intermediar între lumea valorilor și cea a faptelor. Ideea dreptului este justiția. O lege nu este lege dacă scopul său nu este de a realiza justiția.

Conceptul dreptului este concept cultural care are menirea de a servi ideii de justiție, valoare absolută ce nu poate fi derivată din nici o altă valoare. O altă componentă a conceptului dreptului ar fi binele comun. Pentru a evita dezordinea juridică trebuie să apelăm la a treia componentă a ideii de drept – securitatea juridică. Dreptul și statul sunt rezultatele relațiilor indivizilor și statului.

Justiția și securitatea pot ridica probleme contradictorii: dacă o lege este injustă, ea trebuie aplicată pentru a o respecta. Antinomia între justiție și scopul legii – justiția și prescripția, posesiunea fără titlu. Trebuie să fim toleranți, dar nu față de intoleranță.

Punând în discuție tematica justiției predictive, unii autori, ca spre exemplu, Pascal Deumier și Paolo Giambasi acceptă avantajele introducerii justiției predictive, afirmând că justiția predictivă este potrivită pentru a uniformiza jurisprudența, care, declarat sau implicit, devine izvor al dreptului [4], servește unei mai bune înțelegeri a justiției, dă posibilitatea să prevadă decizii, dar domeniul trebuie reglementat, căci se dezvoltă foarte rapid.

Problemele și întrebările se multiplică pe zi ce trece. De aceea majoritatea autorilor articolelor consideră că problemele trebuie discutate suplimentar: cum va fi folosită AI, cât de legitimă este această utilizare și cu atât mai mult efectele sau consecințele justiției predictive [5]. Juriștii nu numai se folosesc de AI, dar trebuie să fie o știință a dreptului raportată la AI.

Autorii francezi arată că informatica juridică se dezvoltă cu pași foarte rapizi, dacă până în 2002 era disponibilă doar pentru practicieni, în 2002 s-a pus la dispoziția publicului accesul la date jurisprudențiale,

din 2007 accesul la deciziile de apel, dar doar pentru profesioniști, din 2016- accesul gratuit la deciziile instanțelor de fond cu utilizarea justiției predictive și nevoia de a regândi teoria jurisprudenței. Căci publicarea în datele deschise ale deciziilor judecătorești pune mai multe semne de întrebare, printre care cele cu privire la protecția datelor cu caracter personal, așa de exemplu putem întreba: Cum pot fi anonimizate deciziile astfel, încât să nu poată fi identificate persoanele concrete vizate de acele decizii în scopul de a nu le încălca dreptul la viața privată? Trebuie anonimizate și numele judecătorilor, procurorilor, avocaților din cauza respectivă? Celine Beguin -Feynel pune întrebarea dacă este necesar de a anonimiza doar numele părților sau și al altor participanți, al magistraților, în orice caz de avut în vedere protecția vieții private și a datelor cu caracter personal. Transparența vine în contradicție cu protecția datelor cu caracter personal [6]. Și autorul Tristan Allard este îngrijorat de vulnerabilitățile anonimizării [7]. Cum poate fi abordat Dreptul de a fi uitat, intrat în jurisprudența Curții Europene de Justiție a Uniunii Europene încă din 2014?

Cum putem reglementa folosirea acelor date pentru ca să nu existe perdanți, ci doar beneficiari? Cum pot fi utilizate și ce consecințe asupra procesului decizional judiciar va avea explorarea acelor date deschise? Întrebări sunt mai multe decât răspunsuri.

Autoarea Marie-Aimee Peyron în articolul Dreptul, morala și etica relatează despre interferențele dintre aceste trei componente în calitate de constante ale democrației și statului de drept, accentuând că în ierarhia celor trei dreptul este pe treapta supremă, căci el comandă, pe când morala arată ceea ce este considerat bun de către o societate, o colectivitate [8].

În continuare etica doar recomandă pentru că vizează opinia individuală a persoanei despre ceea ce este just și face trimitere la valori. Această ierarhie scoate în evidență multe întrebări, de exemplu, dacă ceva este legal, dar imoral, sau invers dacă este ilegal, dar moral? Dreptul și justiția trebuie să ia în considerare etica și morala, care schimbându-se dictează anumite modificări și reglementărilor juridice. Transformările culturale din societate au generat transformări radicale ale dreptului. Dreptul trebuie să se alinieze eticii, căci o anumită indiferență față de caracterul etic al dreptului este generată de 2 factori: individualismul exacerbat al oamenilor care vor ca voința lor să fie prioritară și tehnicitatea societăților contemporane, care au îndepărtat discursul asupra justului în profitul reflecției asupra serviciilor livrate comunităților. Oamenii caută nu un cadru moral, ci o procedură prin care sa-și apere valorile, interesele. Această proceduralizare poate avea ca efect lipsirea de caracter

etic al dreptului, un drept axiologic neutru. Lipsa dimensiunii etice duce la două consecințe: 1. Pozitivismul caută noi moduri de a soluționa conflicte, având în vedere ierarhia normelor; 2. Adepții dreptului natural caută să regândească finalitatea dreptului pentru a formula o morală colectivă pusă în serviciul drepturilor individuale. Pentru aceasta este necesară constituționalizarea dreptului [9].

Autorul Eric Filiol, analizând subiectul justiției predictive, a prevăzut riscuri majore în cazul introducerii justiției predictive, pe care le-a clasificat astfel:

1. riscuri morale, caci mașina nu e responsabilă, nu are emoții, o judecată asupra elementelor morale nu poate fi matematizată; În dreptul social sau al familiei emoțiile sunt mai importante decât în alte ramuri. În drept penal convingerea intimă nu poate fi modelată de algoritmi.

2. riscuri tehnice - există posibilitatea de a corupe datele ori în memorie, ori în baza de date;

3. riscuri societale – o societate ce va ceda umanitatea mașinilor și roboților. Cine va controla mașinile? Acestea pot atinge libertățile individuale. De aceea întrebarea este: de ce să înlocuim o operă umană imperfectă cu una inumană de asemenea imperfectă? [10].

Justiția predictivă va facilita munca juristului, căutarea jurisprudenței va economisi timp și eforturi. Dar juristul trebuie să identifice problema, să pună întrebări, să califice pentru a afla soluția probabilă, de aceea cunoștințele sunt încă necesare juristului. Cu atât mai mult cu cât după ce primește decizia probabilă profesionistul trebuie să verifice dacă nu este vreo eroare și să analizeze vigilent soluția propusă. În primul rând trebuie avut în vedere ceea ce Albert Camus în *L'Homme revolte* scria: Cererea de dreptate are ca rezultat nedreptatea dacă nu se întemeiază pe o justificare etică a dreptății [11].

În acest context putem aminti și recomandarea lui Kant: Acționează astfel încât să tratezi umanitatea, atât în persoana ta, cât și în persoana celorlalți, întotdeauna ca scop și nu ca un simplu mijloc. Desigur, magistratul nu este un gardian al principiilor etice, dar este un traducător al acestora în limbaj juridic.

Autorul Edouard Rottier, fiind preocupat de consecințele posibile ale justiției predictive, afirmă că justiția predictivă poate arăta soluția pe baza datelor ce au fost deja judecate. Asta poate descuraja pe unii litiganti să se mai adreseze în justiție [12]. Dar în realitate nu trebuie sacrificată contradictorialitatea, justiția predictivă poate să îmbogățească și să determine ce poate fi prevăzut și ce nu. În materie penală utilizarea AI amenin-

ță principiul contradictorialității, consideră Jean-Marie Brigant, în primul rând punând accentul pe justiția penală Inteligența artificială, neavând conștiință, desigur nu poate fi vorba de convingerea intimă, deci nu trebuie sacrificate principiile contradictorialității, egalității armelor [13]. Riscuri mari pentru justiția predictivă sunt în mod special, în domeniul dreptului penal, astfel încât autorii consideră că justiția predictivă este un instrument accesoriu, care nu va substitui munca judecătorului [14].

Având în vedere riscurile, magistrata Patricia Pomonti [15] atenționează asupra faptului că tehnologia trebuie doar să ajute, dar nu să emită decizia în loc de judecător. Algoritmii ar putea da rezultate bune în Modalitățile alternative de soluționare a litigiilor (MASL). În Franța a devenit obligatorie utilizarea medierii în caz de mici dispute, valoarea cărora este mai mică de 5.000 euro. Creată la începutul anului 2020 platforma justice.cool în Franța, prima platformă asistată de inteligența artificială, se ocupă deocamdată doar de litigiile între angajatori și angajați.

Unii autori avertizează asupra faptului că impactul AI pe termen scurt este supraestimat, dar pe termen lung – subestimat. Autorul Louis Larret-Chahine prevede că tradiționala dezbatere dintre compararea dreptului romano-germanic cu cel anglo-saxon nu va mai avea sens în viitorul apropiat, odată cu justiția predictivă, ambele sisteme fiind înlocuite cu dreptul izometric. Însăși modul de înțelegere a dreptului este influențat de noile tehnologii.

El consideră că evoluția justiției predictive face ca să se atenueze diferența dintre sistemele de drept romano-germanic și common-law, apărând o nouă paradigmă – dreptul izometric. Dreptul izometric este un sistem de drept în care toate hotărârile judecătorești sunt măsurate într-un mod egal printr-un program informatic, sinteza cărora devine într-un final normă [16]. Ceea ce, la rândul său, presupune două riscuri – cel al conservatorismului – că jurisprudența nu va evolua și cel al efectului performativ, că se va răsuici realitatea pentru a corespunde datelor anterioare. Dar aceste riscuri vor deveni realitate numai dacă mașina va înlocui complet omul, ceea ce nu este cazul magistraților. Avantajele AI ar fi - omogenizarea și îmbunătățirea calității justiției. Alt autor, P. Catala pune întrebarea tranșant: Dacă uniformitatea interpretării dreptului este unanim acceptată, de ce uniformitatea aprecierii faptului ar fi un factor diferit? [17]. Dar trebuie acordată atenție sporită la lumea faptelor, căci rareori se pot potrivi chiar în totalitate.

Magali Bouteille-Brigant crede că evoluția justiției predictive pune foarte multe sarcini în fața juriștilor, trebuie definitivată etica magistra-

ților, deontologia. Trebuie dezvoltată o veritabilă etică specifică a aplicării AI în drept [18].

Sunt necesare garanții și posibilitatea controlului și verificării umane pentru procesul de luare a deciziilor automatizate și algoritmice. Comisia Europeană pentru eficiența justiției CEPEJ a definit principiile ce trebuie respectate, în primul rând - transparență, nediscriminare.

Unii autori compară rolul juristului odată cu aplicarea AI cu cel al medicului care are diferite aparate, analize, dar acestea doar îl ajută, căci diagnosticul îl pune medicul. Ce caută juristul? Nu atât soluția, căci ea este anticipată de părți (are sau nu dreptate), cât argumentele pe care să se întemeieze soluția.

Autorul Frederic Rouviere clasifică justiția predictivă (previzibilă) în suplă și dură, arătând particularitățile fiecărei dintre ele în următorul tabel [19].

	Justiția previzibilă suplă	Justiția previzibilă dură
Obiectul	Explorarea de date	Soluționarea litigiului
Finalitatea	Câștig de timp	Substituirea omului/mașină
Instrument	Clasament calitativ	Statistici cantitative
Metodă	Logica speței	Logica masei
Model de raționament	Argumentare	Cauzalitate
Viziune asupra dreptului	Drept cu logică proprie	Drept ca gestiune ori politică
Viziune asupra normativității	Normativitatea metodei	Normativitatea rezultatului

Algoritmii nu sunt neutri, ei vizează să imite rezultatul acțiunii umane fără a încerca să înțeleagă, ci doar să reproducă, adică așa cum s-a spus - AI nu are conștiința contextului în care se produc anumite date, ea răspunde la un model implicit de raționament juridic, pe care încearcă să-l traducă [20]. Singurul drept ce poate fi redus la algoritmi este cel ce nu este propriu zis uman, deci, destinul viitor al juriștilor este mai puțin întunecat, decât previziunile sumbre ale unor prezicători ai tehnologizării totale a societăților umane.

În aceste circumstanțe înclinarea este spre justiția predictivă suplă, AI ar putea ajuta să găsească cazuri similare, să clasifice anumite date, să arate vulnerabilitățile acestora. Există în România Programe informatice dedicate profesioniștilor în drept, cum ar fi EMAP – portal dedicat în special lucrătorilor din sistemul judiciar, ECRIS - sistemul european de informații cu privire la cazierile judiciare [21].

În 2018 Comisia Europeană arăta că nu este tehnic realizabilă AI dotată nu numai cu inteligență, dar și cu conștiință, dar 3 tipuri de date sunt pentru algoritmi esențiale: 1. Textele; 2. Datele factuale; 3. Contextul. Din aceste 3 tipuri, cel de al treilea ar pune probleme AI, adică contextul.

Această concluzie temporar nu ne pune pe pauză, dar ne indică 2 opțiuni: 1. ne avertizează asupra problemelor de rezolvat ori 2. ne sugerează că trebuie de încetinit procesul, dacă nu este posibilă realizarea tehnică la stadiul actual. În situația noastră a doua opțiune este mai adecvată, dar aceasta nu înseamnă că ne desesizăm, nu ne interesăm. În fața unei nevoi de securitate juridică sporită trebuie să ne adaptăm și să ne înzestrăm cu cele mai performante instrumente. Deci, nu este vorba de o automatizare completă a justiției, ci de un instrument de sprijin decizional pentru profesioniștii dreptului și de ameliorare a calității justiției prin transparență și performanță.

Legea franceză din 7 octombrie 2016 REPUBLIQUE NUMERIQUE a deschis accesul la date jurisprudențiale, necesare AI pentru a prevedea soluții. Dar cât de bine prevede? Autorii V.N. Alitras, D.Tsarapatsanis, D. Preotiuc-Pietro, V. Lamos au analizat datele AI în ceea ce privește prezicerea deciziilor CtEDO în aplicarea art.3 al CEDO și au găsit doar 75 % coincidență, aceasta înseamnă o marjă de eroare considerabilă, din 4 decizii - una era greșită [22], ceea ce i-a determinat pe unii autori să facă concluzia: „Războiul dintre oameni și mașini nu va avea loc” ori „Războiul dintre oameni și mașini s-a finalizat înainte de a începe”. Saltul predictiv rămâne în mâinile utilizatorului, care este în continuare stăpânul interpretării și aplicării datelor statistice. În cazul controlului de constituționalitate posibilitatea previziunii este redusă, căci nu poate fi sesizat organul de constituționalitate cu același subiect, în cazul QPC algoritmiile sunt mai puțin previzibile, căci este vorba despre invalidarea potențială a unei norme juridice ce poate servi la soluționarea unui litigiu.

Informația compilată sau analizată de un chatbot poate să nu fie veridică. Ea trebuie verificată. În unele sisteme juridice există cazuri de rezonanță, în care avocații s-au confruntat cu probleme serioase, urmare a utilizării ChatGPT. În Canada, în 2023, o avocată a fost investigată în le-

gătură cu prezentarea în instanța de judecată a unor acte, invocând niște soluții oferite de ChatGPT, dezvoltat de Open AI. Mai exact, într-o pricină de custodie asupra copilului, avocata a făcut referire la niște cazuri de jurisprudență inexistente [23], fapt care a fost obiectat de celălalt avocat.

Îngrijorările acestea au fost preluate și la nivelul instituțiilor europene. La 13 martie 2024 Parlamentul european a adoptat, iar la 21 mai 2014 Consiliul Uniunii Europene a dat undă verde Regulamentului de stabilire a regulilor armonizate pentru inteligența artificială sau pe scurt Actul AI ce reprezintă o etapă importantă în legislația europeană. El este destinat minimizării riscurilor în funcție de nivelul lor în cazul utilizării AI: 1. Riscuri inacceptabile, care duc la interdicția AI; 2. Riscuri înalte care impun o politică de măsuri dure- care duc la sancționare în caz de nerespectare; 3. Riscuri limitate care impun măsuri simplificate; 4. Riscuri minime. [24].

Concluzii

Amplitudinea acestor dezbateri doctrinale și varietatea opiniilor exprimate ne impun întrebarea crucială – reglementarea juridică, fie că este vorba de elaborarea sau de aplicarea dreptului, este doar o chestiune tehnică sau una ce se bazează pe valori? Dacă răspunsul înclină spre cel de al doilea aspect, ceea ce rezultă și din interesul pe care îl manifestă publicații de Filosofia dreptului, atunci justiția umană se impune celei automatizate. Rămân însă în atenția cercetătorilor aspecte ale determinării caracterului axiologic al reglementărilor juridice și al aplicării acestora, rolul profesionistului în utilizarea AI. Rămâne necesară în perspectivă reflecția privind justiția predictivă. Este clar că utilizarea justiției predictive încurajează evitarea utilizării resursei umane, ceea ce îi sperie pe profesioniști, de aceea este relevantă discuția asupra aspectelor ce pot fi încredințate justiției predictive (sub supravegherea umană) și cele ce nu pot fi de domeniul ei. Inovațiile tehnologice trebuie utilizate pentru ameliorarea actului de justiție și permanent corelate cu nivelul riscurilor ce pot amenința societatea umană.

Referințe:

1. CADIET, L. Open Data des decisions de justice. Mission d'étude et de préfiguration sur l'ouverture au public des decisions de justice. La documentation française. Disponibil: <https://www.justice.gouv.fr/documentation/ressources/rapport-lopen-data-decisions-justice> [Accesat 10.12.2024]

2. GARAPON, A. Les enjeux de la justice predictive. În: La semaine juridique, nr. 12, 9 janvier 2017, p.47-48. Disponibil: https://ihej.org/wp-content/uploads/2017/01/Justice_predictive.pdf [Accesat 10.12.2024]
3. Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018. Disponibil: <http://www.philosophie-droit.asso.fr/sommaire.php?an=2018> [Accesat 10.12.2024]
4. GIAMBIASI, P. Les perspectives ouverts par la mise a disposition du publique des decisions de justice: quelle place et quelle regulation pour la justice predictive? În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.117-123.
5. LASSERE, V. La justice predictive et transhumanisme. În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.311-320. În sens apropiat: Elise Mouriesse Quelle transparence pour l'algorithmes de justice predictive? Ibid., p.125-145.
6. BEGUIN-FEYNEL, C. L'Open data judiciaire et les donnees personnelles: pseudonymisation et risque de reidentification, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p. 153-181.
7. ALLARD, T. Protection des donnees personnelles destinees a etre publiees: description d'une attaque minimaliste sur un jeu du donnees pseudonymise, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.183-188.
8. PEYRON, M. A. Droit, ethique et justice, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.321
9. LACROIX. Andre Lacroix L'Ethique et les limites du droit Disponibil: https://www.usherbrooke.ca/droit/fileadmin/sites/droit/documents/RDUS/volume_33/33-12-lacroix.pdf [Accesat 10.12.2024]
10. FILIOL, Eric. Les risques concernant l'utilisation des algorithmiques dits predictifs dans les domaines sensibles de la justice. În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.147-152.
11. CAMUS, A. L'Homme revolte. Disponibil: <https://www.anthropomada.com/bibliotheque/CAMUS-Lhomme-revolte.pdf> [Accesat 10.12.2024]
12. ROTTIER, E. Les consequences de la justice predictive sur l'acte de juger, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.189-193
13. BRIGANT, J. M. Les risques accentues d'une justice penale predictive, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.237-251
14. CHOLET, D. La justice predictive et les principes fondamentaux du proces civil, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.223-236. În același sens - Beatrice Brugues -Reix, La justice predictive: un outil pour les professionnels du droit. Ibid., p. 279-285.
15. POMONTI, P. Risques et avenir d'une justice virtuelle, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.193-198.
16. LARRET-CHAHINE, L. Le droit isométrique : un nouveau paradigme juridique né la justice prédictive, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p. 287-295. CATALA, P. Le droit a l'épreuve de numerique. Jus et machina. PUF, 1998, p.50.
17. Magali Bouteille-Brigant, Vers une transjuridism? În: Archives des philoso-

- phie du droit nr. 60, 2018,p.297-309
18. ROUVIERE, F. La formation des juristes a la justice predictive est-il une necessite? Disponibil: [https://La formation des juristes à la justice prédictive est-elle une nécessité ? - Aix-Marseille Université \(hal.science\)](https://La%20formation%20des%20juristes%20%C3%A0%20la%20justice%20pr%C3%A9dictive%20est-elle%20une%20n%C3%A9cessit%C3%A9%20-%20Aix-Marseille%20Universit%C3%A9%20(hal.science).). [Accesat 10.12.2024]. ROUVIERE, F. La justice predictive: faut-il reduit le droit en algorithmes? În: Pouvoirs, revue française d'études constitutionnelles et politiques, 2021, 3(178), pp.97-106. Disponibil: <https://amu.hal.science/hal-03575179/document> [Accesat 10.12.2024]Ibidem
 19. Disponibil: <https://next.juridice.ro/977/inteligenta-artificiala-si-impact-ul-ei-asupra-domeniului-juridic-dimensiunea-juridica-a-noilor-tehnologii/> [Accesat 10.12.2024]ALITRANS, V.N., TSARAPATSANIS, D., PREOTIUC-PIETRO, D., LAMPOS, V. Predicting judicial decisions of the CEDO: a natural language proceedings perspective Disponibil: [www.peerj.com/article.cs-93](http://www.peerj.com/article/cs-93) [Accesat 10.12.2024]
 20. Disponibil: <https://www.theguardian.com/world/2024/feb/29/canada-lawyer-chatgpt-fake-cases-a> [Accesat 10.12.2024]
 21. Disponibil: <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2024/05/21/artificial-intelligence-ai-act-council-gives-final-green-light-to-the-first-worldwide-rules-on-ai/> [Accesat 10.12.2024]